

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen en opmerkingen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als archeologische site van de kasteelsite van Grevenbroek in Hamont-Achel (Achel)

Provincie: Limburg

Gemeente: Hamont-Achel, 2de afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.04/72037/102.1

-

Dossiernummer: 4.001/72037/102.1

Omschrijving:

Kasteelsite van Grevenbroek, Molendijk zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE

1. Adviezen en opmerkingen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 28 juli 2022.

Het agentschap Natuur en Bos (ANB) bracht op 10 augustus 2022 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Het Instituut Natuur- en Bosonderzoek (INBO) bracht op 3 augustus 2022 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) bracht advies uit op 28 juli 2022. Het advies bestond uit een document met informatiebronnen over de bodemkwaliteit en algemene aandachtspunten (en bevatte geen concrete opmerkingen).

Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) bracht op 1 augustus 2022 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerendergoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: De adviezen hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 28 juli 2022.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerendergoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 28 juli 2022.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerendergoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Hamont-Achel

Het advies werd gevraagd op 28 juli 2022.

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht geen advies uit over deze bescherming. In uitvoering van artikel 6.1.3. van het Onroerenderfgoeddecreet is het advies gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 28 juli 2022.

De VCOE bracht op 8 september 2022 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De commissie stelt allereerst vast dat het ad hoc-beschermingsvoorstel goed is gedocumenteerd. Het inhoudelijk dossier beschrijft de historische en huidige toestand op basis van actuele inzichten en toont het archeologische belang van de site duidelijk aan. De commissie kan een bescherming dan ook ondersteunen. In het dossier ontbreekt wel nog een expliciete afweging binnen het Vlaamse perspectief. Zo wordt de kasteelsite van Grevenbroek niet gekaderd ten opzichte van gelijkaardige (al dan niet reeds beschermde) archeologische sites van middeleeuwse burchten. Ook wordt niet concreet geduid in hoeverre de site beantwoordt aan de selectiecriteria van de zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewaarde en contextwaarde. Het dossier stelt enkel dat het gaat om 'één van de zeldzame middeleeuwse burchtsites in het noorden van de provincie Limburg'. De commissie vraagt de selectie van de site alsnog expliciet te duiden aan de hand van de selectiecriteria.

Antwoord: De selectiecriteria worden als volgt verder verduidelijkt in het inhoudelijk dossier:

Een bevraging van de inventaris onroerend erfgoed leert dat in Limburg er vooral in het zuiden en midden van de provincie kastelen/kasteelsites terug te vinden zijn of geïnventariseerd zijn, en heel wat minder in het noorden van Limburg. Een van de uitzonderingen is de burcht van Stokkem (Dilsen-Stokkem), ook gekend als Carolinaberg, die al gebouwd werd in de 11de eeuw. Ook deze burcht speelde een rol in het Loons-Luikse conflict en werd eveneens vernield in 1702. In tegenstelling tot Grevenbroek werd hier in de tweede helft van de 19de eeuw opnieuw een kasteel gebouwd. Mogelijk werden hierbij delen van de oude burcht vernield, hetgeen niet het geval is bij Grevenbroek waar na 1702 nooit meer gebouwd werd. Dit maakt Grevenbroek tot een zeldzaam voorbeeld.

Samen met de op de Warmbeek gelegen watermolen (onderslagmolen) in Achel was de Tomp een banmolen van de heren van Grevenbroek. Na de belegering van Grevenbroek door de prins-bisschoppelijke legers in 1401 en de verwoesting van het slot van Grevenbroek en de burcht van Hamont, werd de heerlijkheid in 1405 overgedragen aan ridder Jan van Grevenbroek. Toen zijn oudste zoon, Robrecht, na het overlijden van zijn vader, op achttienjarige leeftijd de heerlijkheid overnam, werden ook een windmolen en een olieslagmolen vermeld. De windmolen is geïdentificeerd als de stenen windmolen, de "Tomp". Bouwhistorici en bouwkundigen dateren de molen uit het begin van de 15de eeuw. Er is bijgevolg een duidelijke contextwaarde aanwezig.

De commissie wijst daarnaast op de historische relatie met de als cultuurhistorisch landschap en monument beschermde 'Tomp van Grevenbroek en omgeving'. Voor de Tomp en delen van het omliggende (beschermde) natuurgebied werd zeer recent (mei 2022) een geïntegreerd beheersplan goedgekeurd. Dit beheersplan heeft ook betrekking op de kasteelsite van Grevenbroek en haar directe omgeving, maar wordt in het beschermingsdossier niet vermeld. Het is de commissie bijgevolg onduidelijk hoe beide initiatieven – het goedgekeurde beheersplan en de voorliggende bescherming – zich tot elkaar verhouden en wat de eventuele consequenties zijn van een bijkomende bescherming als archeologische site voor de bestaande geïntegreerde aanpak. Vooral op vlak van beheersvisie is verduidelijking nodig (zie verder par. 5 van dit advies).

Antwoord: Het beheersplan is verwerkt in de passende beoordeling en maakt op die manier deel uit van het beschermingsdossier.

Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige bescherming als archeologische site vast en verwijst naar de als bijlage opgenomen fotoregistratie. De gebruikelijke verwijzing naar het afbakeningsplan ('MB_bijlage1_plan') dient nog toegevoegd te worden.

Antwoord: De verwijzing wordt toegevoegd.

De commissie heeft vragen bij de voorgestelde afbakening die zich beperkt tot de contouren van de omwalling. Als motivering verwijst het inhoudelijk dossier naar de combinatie van zichtbare structuren en het digitaal hoogtemodel met gegevens uit het terreinonderzoek. Aangezien het rapport van dit onderzoek niet publiek beschikbaar is kan de commissie de afbakeningskeuze niet verifiëren. Zo is het onduidelijk waarom de bescherming niet uitgebreid wordt met de oostelijke zone buiten de omwalling, waar volgens 'figuur 6' van de documentatiebijlage sporen van vergravingen en baksteenrestanten zijn gedetecteerd. Bovendien is er in de historische bronnen sprake van een noordelijke toegang met poortgebouw en stallen buiten de omwalling, die niet meegenomen lijken te zijn in de bescherming. De (selectief) uitgevoerde boringen buiten de omwalling zouden dan weer enkel wijzen op de aanwezigheid van een natuurlijke bodem.

De commissie vraagt de beperking van de afbakening tot enkel de omwalde zone verder te verduidelijken aan de hand van de onderzoeksresultaten. Indien er buiten de omwalling mogelijk archeologische sporen aanwezig zijn die verband houden met de kasteelsite, moet een ruimere afbakening vastgelegd worden.

Antwoord: Het geofysisch onderzoek toonde een paar sterk magnetische vlekken in de zone ten oosten van de omwalling die mogelijk als puin te interpreteren zijn. De boringen hier konden hier het beeld van het geofysisch onderzoek niet bevestigen en toonden hier een natuurlijke bodemopbouw. De gegevens van het geofysisch onderzoek werd als onvoldoende sterk beschouwd om een uitbreiding van de beschermingsperimeter met deze zone te kunnen rechtvaardigen.

Historische bronnen spreken van een poortgebouw en stallen buiten de omwalling. De locatie ervan is niet op het terrein vastgesteld. We hebben er dus geen archeologisch bewijs voor. Daarom werd de beschermingsperimeter beperkt tot de zone van de omwalling.

Artikel 3 van het ministerieel besluit formuleert uitvoerige beheersdoelstellingen. Zoals hierboven aangehaald voorziet het recent goedgekeurde, geïntegreerde beheersplan van de 'Tomp en omgeving' reeds beheersmaatregelen voor de (nog niet beschermde) site. Deze maatregelen (bv. visualisering d.m.v. muurtjes, verbreding gracht) stroken niet helemaal met de nu voorgestelde beheersvisie.³ De commissie vraagt te verduidelijken in welke mate het bestaande geïntegreerde beheersplan geldig en compatibel blijft bij een bescherming als archeologische site.

Wat betreft de concrete beheersdoelstellingen in het beschermingsbesluit ondersteunt de commissie de nadruk op in situ bewaring van zowel het bodemarchief als de zichtbare

omwalling, grachten en muurstructuren. In het geval in situ behoud niet (meer) mogelijk is dringt het beschermingsbesluit terecht aan op wetenschappelijk onderzoek met doorgedreven verwerking en publicatie. Ook dienen noodzakelijke bodemingrepen tot een absoluut minimum beperkt te blijven en benadrukt het besluit dat voorzichtigheid geboden is op vlak van landgebruik en waterhuishouding. De commissie onderschrijft aldus de doelstelling om de site als open grasland te vrijwaren, met toepassing van een aangepast maaibeheer. Het is tot slot positief dat de beheersvisie aandacht heeft voor het educatief potentieel van de site. De commissie ondersteunt dan ook de voorziene mogelijkheid tot duiding en ontsluiting voor zover de inrichting die hiervoor nodig is, het duurzame in situ behoud van de archeologische resten garandeert.

Antwoord:

Het onroerenderfgoeddeel van een geïntegreerd beheersplan is niet afdwingbaar, in tegenstelling tot het gedeelte met betrekking tot natuur (en in tegenstelling tot het beschermingsbesluit dat concrete rechtsgevolgen heeft). In het gedeelte met betrekking tot natuur van het beheersplan zijn geen dwingende maatregelen opgenomen in verband met het uitgraven van de grachten. Voor het uitgraven of verbreden van de grachten zal na de bescherming als archeologische site dus steeds een toelating moeten aangevraagd worden.

Het beheersplan stelt dat: "De aanwezige gracht in de centrale en zuidelijke zone zal tevens verbreed worden zodat de oorspronkelijke staat opnieuw zichtbaar is in het landschap."

Het advies van Onroerend Erfgoed op de passage in het beheersplan over het verbreden van grachten en het ruimen van slib luidde als volgt:

"Het verbreden van de grachten en het ruimen van slib wordt best vermeden. Het is immers onduidelijk wat de oorspronkelijke staat van de verschillende grachten was. Geofysisch onderzoek geeft onvoldoende informatie over de afmetingen van de grachten en hun vullingen. Om geen schade aan de archeologische resten toe te brengen, dient dit eerst onderzocht te worden door middel van archeologische boringen en/of proefsleuven."

Bij de verwerking van deze adviezen door het studie bureau dat het beheersplan opmaakte, luidt het antwoord:

"Het verbreden van de grachten en het ruimen van slib zal enkel toegepast worden indien de resultaten van het extra onderzoek dit toelaten. Het extra onderzoek zal de eigenares enkel financieren wanneer hier subsidies aan gekoppeld zijn en wanneer met zekerheid kan gesteld worden dat ze nadien de beoogde beheermaatregelen (verbreden grachten, ruimen slib) mag uitvoeren. Anders zou dit voor haar een te grote kost betekenen. Indien niet het geval, zal de eigenares de maatregelen niet uitvoeren."

De oorspronkelijk staat van de gracht is onvoldoende aangetoond door het geofysisch onderzoek en het bijkomend booronderzoek (noch de precieze diepte, exacte breedte, aan- of afwezigheid van beschoeiing, ...). Het is bijgevolg onduidelijk wat de oorspronkelijke staat was en zodus kan die niet zichtbaar gemaakt worden in het landschap zonder verder onderzoek. Archeologisch onderzoek vanuit wetenschappelijke vraagstelling vergt een toelating van het agentschap Onroerend Erfgoed. Het agentschap zal elke eventuele aanvraag hiervoor aftoetsen aan de beheersvisie en -doelstellingen van het beschermingsdossier.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

De selectiecriteria worden verder verduidelijkt. Volgende paragrafen worden hiertoe toegevoegd aan het inhoudelijk dossier:

Een bevraging van de inventaris onroerend erfgoed leert dat in Limburg er vooral in het zuiden en midden van de provincie kastelen/kasteelsites terug te vinden zijn of geïventariseerd zijn, en heel wat minder in het noorden van Limburg. Een van de uitzonderingen is de burcht van Stokkem (Dilsen-Stokkem), ook gekend als Carolinaberg, die al gebouwd werd in de 11de eeuw. Ook deze burcht speelde een rol in het Loons-Luikse conflict en werd eveneens vernield in 1702. In tegenstelling tot Grevenbroek werd hier in de tweede helft van de 19de eeuw opnieuw een kasteel gebouwd. Mogelijk werden hierbij delen van de oude burcht vernield, hetgeen niet het geval is bij Grevenbroek waar na 1702 nooit meer gebouwd werd. Dit maakt Grevenbroek tot een zeldzaam voorbeeld.

Samen met de op de Warmbeek gelegen watermolen (onderslagmolen) in Achel was de Tomp een banmolen van de heren van Grevenbroek. Na de belegering van Grevenbroek door de prins-bisschoppelijke legers in 1401 en de verwoesting van het slot van Grevenbroek en de burcht van Hamont, werd de heerlijkheid in 1405 overgedragen aan ridder Jan van Grevenbroek. Toen zijn oudste zoon, Robrecht, na het overlijden van zijn vader, op achttienjarige leeftijd de heerlijkheid overnam, werden ook een windmolen en een olieslagmolen vermeld. De windmolen is geïdentificeerd als de stenen windmolen, de "Tomp". Bouwhistorici en bouwkundigen dateren de molen uit het begin van de 15de eeuw. Er is bijgevolg een duidelijke contextwaarde aanwezig.

De verwijzing naar het afbakeningsplan ('MB_bijlage1_plan') wordt toegevoegd aan het ministerieel besluit.

1.4. Opmerkingen van de zakelijkrechthouders

De opmerkingen werden gevraagd op 28 juli 2022.

De zakelijkrechthouders gaven geen opmerkingen over deze bescherming.

Conclusie: De opmerkingen hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.5. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Er werden geen opmerkingen geformuleerd door de zakelijkrechthouders. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- De selectiecriteria worden verder verduidelijkt. Volgende paragrafen worden hiertoe toegevoegd aan het inhoudelijk dossier:
  - o Een bevraging van de inventaris onroerend erfgoed leert dat in Limburg er vooral in het zuiden en midden van de provincie kastelen/kasteelsites terug te vinden zijn of geïventariseerd zijn, en heel wat minder in het noorden van Limburg. Een van de uitzonderingen is de burcht van Stokkem (Dilsen-Stokkem), ook gekend als Carolinaberg, die al gebouwd werd in de 11de eeuw. Ook deze burcht speelde een rol in het Loons-Luikse conflict en werd eveneens vernield in 1702. In tegenstelling tot Grevenbroek werd hier in de tweede helft van de 19de eeuw opnieuw een kasteel gebouwd. Mogelijk werden hierbij delen van de oude burcht vernield, hetgeen niet het geval is bij Grevenbroek waar na 1702 nooit meer gebouwd werd. Dit maakt Grevenbroek tot een zeldzaam voorbeeld.
  - o Samen met de op de Warmbeek gelegen watermolen (onderslagmolen) in Achel was de Tomp een banmolen van de heren van Grevenbroek. Na de belegering van Grevenbroek door de prins-bisschoppelijke legers in 1401 en de verwoesting van het slot van Grevenbroek en de burcht van Hamont, werd de heerlijkheid in 1405 overgedragen aan ridder Jan van Grevenbroek. Toen zijn oudste zoon, Robrecht, na het overlijden van zijn

vader, op achttienjarige leeftijd de heerlijkheid overnam, werden ook een windmolen en een olieslagmolen vermeld. De windmolen is geïdentificeerd als de stenen windmolen, de "Tomp". Bouwhistorici en bouwkundigen dateren de molen uit het begin van de 15de eeuw. Er is bijgevolg een duidelijke contextwaarde aanwezig.

- De verwijzing naar het afbakeningsplan ('MB_bijlage1_plan') wordt toegevoegd aan het ministerieel besluit.
- In het ontwerp van ministerieel besluit wordt een administratieve vergissing rechtgezet: '(deel)' wordt toegevoegd aan het perceelnummer 678b. De afbakening verandert niet.